



УДК 368.029

**Нечипорук Людмила Володимирівна**

*Професор кафедри економічної теорії  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого,  
доктор економічних наук, професор*

## **ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ**

**Nechporuk L. V.**

**Theoretical Aspects of Development of the Insurance Market of Ukraine**

**Abstract.** Although there is a wide range of scientific papers on insurance market issues, they have not considerably contributed to understanding the fundamental basics of insurance market formation in the post-soviet space, which enable to indicate reasons of deformations. The author has determined the peculiarities of the insurance market formation in Ukraine, which comprise: asynchrony of the insurance market development compared to objectively existing and increasing requirements induced by particular goals of strengthening economic and social and economic security; non-uniformity of development of mandatory and voluntary insurance.

**Key words:** *insurance, insurance market, insurance service.*

У сучасній економіці страхування виступає в ролі найважливішого стабілізатора процесу суспільного відтворення. Постійне збільшення суспільного багатства, що накопичується, і ускладнення техногенних, економічних і соціальних ризиків, що загрожують його збереженню і збільшенню, вимагають створення ефективної і масштабної системи страхових ресурсів, призначених для своєчасної компенсації непередбачених матеріальних збитків. У розвинутих країнах світу страхові компанії за потужністю й розмірами проведених інвестиційних вливань конкурують з такими загальновизнаними інституціональними інвесторами, як банки та інвестиційні фонди.

Україна та інші пострадянські держави, на відміну від західних країн, здійснюють розбудову правової економіки особливим шляхом, специфіка якого полягає в інверсійності економічної трансформації [1, с. 277].

Особливості формування страхового ринку як системи багаторівневих

фінансових відносин, також зумовлені інверсійністю трансформаційних перетворень, які порівняно з його класичним типом характеризуються порушенням внутрішньої логіки розвитку і зміною послідовності економічних перетворень — від панування державної власності до різноманіття форм власності у сфері страхування; від монополії держави до розвитку конкурентних відносин на страховому ринку; від директивно-планового до вільного ціноутворення на страхові послуги. В класичному типі формування страхового ринку названі перетворення здійснюються у протилежному порядку.

Інверсійність формування страхового ринку тривалий час визначало:

1) поширення псевдострахових операцій, ознаками яких є не стільки надання страхового захисту, скільки використання для податкової оптимізації та тіньових фінансових схем (у тому числі виведення капіталів за кордон);

2) вплив трансакційних витрат на тарифну політику страхових компаній.

У складі цих витрат Коузом Р. встановлено: *явні трансакційні витрати* (витрати пошуку, придбання та архівації інформації; витрати придбання і закріплення прав власності страхових організацій; витрати захисту прав власності суб'єктів страхових відносин) і *неявні трансакційні витрати* (витрати використання невірної або помилкової інформації, що ведуть до збитків, втрати частини вкладених активів, падіння попиту на страхові послуги) [4, с. 9]. Факторами, що сприяють зростанню трансакційних витрат на українському страховому ринку, ми визнаємо: неефективну державну політику у сфері страхування (у тому числі адміністративно-бюрократичну систему створення та ліцензування страхових компаній, а також збирання й подання документів при одержанні страхового відшкодування); низький рівень довіри до виконання страховими компаніями своїх зобов'язань; нестабільні грошовий обіг і валютний курс, що спричиняє знецінення активів страховиків; високу вартість економічної інформації; слабкість у реалізації прав власності та страхового законодавства, що не дозволяє забезпечити відповідальність страховика; відсутність гарантій юридичного захисту страхувальників.

Важливим завданням подальшого розвитку ринку страхових послуг в Україні є забезпечення швидкої та ефективної його трансформації в напрямку оптимізації як якості страхових послуг так і цінової політики страхових компаній, що обумовлює потребу забезпечення їх інноваційності при досягненні рентабельності страхової діяльності в умовах формування мережевої економіки.

Мережева економіка (networked economy) — це відносно нове поняття, з змістом якого науковці продовжують визначатися. В науковій літературі можна зустріти різні визначення поняття "мережі": від трактування його як синоніму поняття "стратегічні альянси",

"скупчення", "спільні підприємства", "промислові райони" тощо, до розгляду його як комплексу взаємопов'язаних вузлів, конкретний зміст кожного з яких залежить від характеру певної мережевої структури. М. Кастельс визначає мережеву економіку як єдність інформаційної та глобальної, що пояснює, по-перше, вагомістю інформації, що заснована на знаннях, і, по-друге, розповсюдженням практично всіх видів економічної діяльності в глобальному масштабі, що передбачає використання розгалуженої мережі, що зв'язує економічних агентів [2]. Дослідник розкриває вплив ТНК на розвиток країн світу та називає сучасний капіталізм інформаційним через глобальну присутність інформаційних мереж. М. Кастельс виділяє різні види мереж (мережа глобальних фінансових потоків, мережа засобів масової інформації тощо) [3].

Отже, зауважимо, що по-перше, мережева економіка — це якісно нова форма економічного порядку, яка починає витіснити ієрархічні та ринкові форми з обслуговування економічних відносин в умовах глобалізації. По-друге, мережева економіка — це діяльність, що здійснюється за допомогою електронних мереж.

Слід зазначити, що мережева економіка ґрунтується на виробництві та розподілі мережевих благ, корисність яких виявляється виключно через мережеві зв'язки, властивостями яких є: комплементарність, стандартність; мережеві зовнішні ефекти; ефекти пастки (lock-in-effect), економія на масштабі виробництва. Розглянемо вплив формування мережевої економіки на трансакційні витрати страхової діяльності (табл. 1).

На стан засобів виробництва страхових послуг впливає й рівень розвитку та впровадження технологій, серед яких ІТ-системи та інформатизація бізнес-процесів на страховому ринку, які забезпечують інноваційність страхової діяльності.

## Вплив формування мережевої економіки на трансакційні витрати страхової діяльності

Властивості	Зміст властивостей мережевої економіки [5, с. 9]	Вплив властивостей мережевої економіки на трансакційні витрати страхової діяльності	
		Зміни в страховій діяльності	Зміни в трансакційних витратах
Комплементарність і стандартність	Значно розширюють можливості використання мережевого блага через взаємодію і комунікації учасників мережі.	Створюються агентські мережі страховиків, розгортаються різні моделі співпраці банків та страхових компаній (bancassurance). Відбувається стандартизація умов страхування, що пропонує агентська мережа певного страховика.	З одного боку, можливості використання мережевого блага через взаємодію і комунікації учасників мережі забезпечують скорочення трансакційних витрат, а, з іншого — можуть зростати витрати щодо закріплення прав власності страхових організацій на їх страхові продукти (комунікація учасників мережі може сприяти втраті прав власності суб'єктів страхових відносин)
Зовнішні мережеві ефекти	З залученням кожного додаткового суб'єкта до мережі її цінність значно збільшується для інших учасників. За об'єднання маленьких локальних мереж в одну різко зростає їх цінність.	Агентська мережа розширюється за рахунок відкриття ще нових відділень в різних регіонах.	Чим більше регіональне покриття має страхова компанія, тим меншими є її витрати пошуку, придбання та архівації інформації; більшою є її ринкова вартість. Агентська мережа, яка має гідний страховий портфель, нарощує свою цінність та може стати об'єктом купівлі та продажу на страховому ринку.
Ефект пастки	Стандартність і комплементарність мережевих благ роблять залежними своїх споживачів від певного стандарту і мережі.	Можливості страхувальника щодо вибору прийнятної за якістю та вартістю (страховим тарифом) страховою послугою, що пропонується на добровільній основі можуть бути вкрай незначними, наприклад, через обмежену кількість акредитованих в банку страховиків, та намагання самих банків диктувати їм власні умови щодо страхової послуги.	У деяких випадках такий стан речей може призвести до того, що буде використано не найефективніший і не найкорисніший стандарт даного споживача. Цей ефект сприяє розвитку мережі зсередини, тому що споживачі, які не можуть від неї відмовитися, починають її вдосконалювати і розвивати, а, отже, і скорочувати трансакційні витрати.
Економія на масштабі виробництва	Цей ефект у випадку з мережевими виявляється набагато ефективніше: витрати на виробництво першої одиниці такого блага є значно вищими, ніж наступних.	Електронні та мережеві технології забезпечують те, що масштаби здійснення угод мають наднаціональний характер, зменшуючи, відповідно витрати на одиницю страхової послуги.	Трансакційні витрати зменшуються за рахунок мінімізації витрат копіювання інформації, які зводяться майже до нуля.

Складено автором

Інновації на ринку страхових послуг України в умовах формування мережевої економіки сприяють одержанню таких результатів:

1) забезпечення конкурентоспроможності страхових компаній шляхом автоматизації діяльності, що досягається через оптимізацію управління бізнес-процесами та документообігом;

2) поява нових страхових продуктів, що стає можливим через: перспективи проектування та тестування нових продуктів; перспективи інтеграції з другими компонентами (калькуляторами, модулями перестраховування); розробкою продуктів на основі заздалегідь підготовлених сегментів;

3) опрацювання цінової політики та моніторинг прибутковості продуктів щодо каналів розповсюдження, а також забезпечення прямого доступу клієнтів до даних по полісах та збитках (Call-центр, Інтернет, WAP, СМС), що впливає на ефективність продажів та сприяє оптимізації комісійної винагороди;

4) автоматизація процесів андеррайтингу з забезпеченням функцій: збору даних про об'єкт страхування з різних джерел, безперервний андеррайтинг з урахуванням всіх користувачів (агентів, брокерів, андеррайтерів, перестраховиків) [6].

Перспективи розвитку страхового ринку визначаються ефективністю державної регуляторної політики, функціональністю нормативно-правових актів, спрямованих на створення дієвого механізму державного регулювання та нагляду, зниженням витрат діяльності, спричинених надлишковим та неефективним державним регулюванням, забезпеченням конкуренції на ринку, запобіганням діяльності недобросовісних компаній, координованістю із сучасними процесами реформування та дерегуляції економіки України.

До напрямів стимулюючого впливу держави на страховий ринок з метою забезпечення сприятливих умов його подальшого розвитку, підвищення ін-

вестиційної привабливості та відновлення довіри споживачів страхових послуг, на наш погляд, можна залучити:

1) дерегуляція та підвищення ефективності державного нагляду, що передбачає, насамперед: а) скасування неефективних норм, оптимізацію ліцензійних умов та процесів отримання необхідних дозволів, усунення бюрократичних перешкод, що виникають під час започаткування та здійснення діяльності з надання страхових послуг, що має відбуватися шляхом запровадження принципів та цілей державного регулювання та нагляду відповідно до міжнародних стандартів IAIS; б) забезпечення впровадження системи пруденційного нагляду та перехід на систему нагляду на основі оцінки ризиків шляхом здійснення оцінки, вимірювання та обмеження ризиків ліквідності страховиків з урахуванням їх ролі та частки на ринку, посилення вимог щодо розкриття ними інформації та підвищення відповідальності страховиків за порушення правил їх діяльності;

2) захист інтересів споживачів страхових послуг та відновлення довіри до страховиків шляхом дій щодо врегулювання питання проблемної заборгованості та проведення роботи з позбавлення ринку від неплатоспроможних страхових організацій; удосконалення тарифної політики з орієнтацією на перехід до вільного ціноутворення, створення організаційно-нормативних передумов до запровадження системи "прямого врегулювання" та "електронного поліса" (хоча б за певними страховими послугами);

3) визначення пріоритетів регуляторного впливу на розвиток страхового ринку, головними серед яких, на наш погляд, є: сприяння імплементації норм і практик ЄС у сфері страхування життя, обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, сільськогосподарського страхування,

страхування нерухомості юридичними та фізичними особами від природних катастроф та техногенних аварій, страхування експорту.

Узагальнюючи зазначимо, що в цілому, страховий ринок України характеризується наявністю проблем, які потребують кардинального вирішення: недосконалість нормативно-правового регулювання, зумовлена невідповідністю чинного законодавства вимогам європейських стандартів; небезпека подальшої тінізації економіки; непрозорість державного регулювання у сфері страхування; недокапіталізованість вітчизняних страховиків, яка унеможливає страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах і сприяє розвитку сільськогосподарського та медичного страхування; вкрай низький рівень розвитку ринку страхування життя та інших видів особистого страхування; нормативно-правова неврегульованість діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів.

Формування мережевої економіки обумовило як зміни в страховій діяльності (в Україні спостерігаються тенденції до зміни попиту на масові страхові продукти, зміни їх традиційних форм і видів), так і зміни в транзакційних витратах страхової діяльності. Але якщо на розвинутих зарубіжних ринках це обумовлено, в першу чергу, максимальним задоволенням потреб страхувальників, то в Україні скорочення загальних темпів приросту страхових премій (крім циклічних наслідків) викликано декількома факторами. По-перше, позначився "ефект масштабу", і ринок просто не спроможний зростати далі такими самими високими темпами, як у попередні роки. По-друге, на скорочення загальних темпів приросту страхових

премій істотно вплинуло прагнення ліквідувати псевдострахування. В той же час позитивну роль щодо розвитку ринку страхових послуг України може відіграти поширення інноваційності бізнес-процесів, які за умов глобалізації ринку страхових послуг частіше за все імпортуються з-за кордону та набувають поширення через діяльність транснаціональних страховиків.

Вплив формування мережевої економіки на страхову діяльність, що можна відстежити через такі форми прояву її властивостей:

1) комплементарність і стандартність — створюються агентські мережі страховиків, розгортаються різні моделі співпраці банків та страхових компаній (bancassurance), відбувається стандартизація умов страхування, що пропонує агентська мережа певного страховика;

2) зовнішні мережеві ефекти — за рахунок відкриття нових відділень в різних регіонах розширюється агентська мережа (чим більше регіональне покриття та гідний страховий портфель має страхова компанія, тим більшою є її ринкова вартість та можливість стати об'єктом купівлі та продажу на страховому ринку);

3) ефект пастки — можливості страхувальника щодо вибору прийнятної за якістю та вартістю (страховим тарифом) страхової послуги, що пропонується на добровільній основі можуть бути вкрай незначними, наприклад, через обмежену кількість акредитованих у банку страховиків, та намагання самих банків диктувати їм власні умови щодо страхової послуги;

4) економія на масштабі виробництва — електронні та мережеві технології забезпечують те, що масштаби здійснення угод мають наднаціональний характер, а витрати страховика зводяться майже до мінімуму.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко —

Х.: Форт, 2008. — 928 с.

2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. [Электро-

- нный ресурс]. — Режим доступа: [http://polbu.ru/kastels\\_informepoch/ch00\\_all.html](http://polbu.ru/kastels_informepoch/ch00_all.html)
3. Кастельс М. Становление общества сетевых структур [Электронный ресурс]: — Режим доступа з: <http://www.archipelag.ru>
4. Коуз Р. Фирма, рынок и право : пер. с англ. [Текст] / Рональд Коуз. — М. : Новое изд-во, 2007. — 224 с.
5. Формування інформаційно-мережевої економіки [Текст] / А. Гринченко, С. Песоцька // Економ. теорія. — 2013. — № 1. — С. 5—19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://etet.org.ua/?page\\_id=189&mode=view&lang=uk&year=2013&issue\\_no=1](http://etet.org.ua/?page_id=189&mode=view&lang=uk&year=2013&issue_no=1).
6. Янчевски М. Использование современных ИТ-решений в деятельности страховых агентов и посредников [Электронный ресурс] / Марьюш Янчевски // Фориншурер : интернет-журн. про страхование. — 2009. — 19 окт. — Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/09/10/19/3951>.

#### REFERENCES:

1. Hrytsenko A. A. (2008). *Institutsionalnaya arkhitektura i dinamika ekonomicheskikh preobrazovaniy* [Institutional architecture and the dynamics of economic transformations]. Kharkiv: Fort. [in Russian].
2. Kastel's M. *Informacionnaja epoha: ekonomika, obshchestvo i kul'tura* [Information Age: Economics, Society and Culture]. Retrieved from: [http://polbu.ru/kastels\\_informepoch/ch00\\_all.html](http://polbu.ru/kastels_informepoch/ch00_all.html). [in Russian].
3. Kastel's M. *Stanovlenie obshchestva setevykh struktur* [The formation of the society of network structures]. Retrieved from: <http://www.archipelag.ru>. [in Russian].
4. Kouz R. (2007). *Firma, rynek i pravo : per. s angl* [Firm, market and law]. — М. : Novoe izd-vo. [in Russian]
5. Hrytsenko A. A., Pesoc'ka E. (2013). *Formuvannja informacijno-merezhevoi ekonomiki* [Formation of information and network economy]. Retrieved from: [http://etet.org.ua/?page\\_id=189&mode=view&lang=uk&year=2013&issue\\_no=1](http://etet.org.ua/?page_id=189&mode=view&lang=uk&year=2013&issue_no=1). [in Ukrainian].
6. Janchevski M. *Ispol'zovanie sovremennykh IT-reshenij v dejatel'nosti strahovykh agentov i posrednikov* [Use of modern IT solutions in the activity of insurance agents and intermediaries]. Retrieved from: <http://forinsurer.com/public/09/10/19/3951>. [in Russian].